

УДК 634.0.5

*Р. Г. Дубас,
к. е. н., доцент, декан обліково-економічного факультету,
Державна академія житлово-комунального господарства*

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЛІСОВІДТВОРЕННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕКОЛОГІЧНО ЗБАЛАНСОВАНОГО ЛІСОКОРИСТУВАННЯ

У статті розглянуто напрями оптимізації ведення лісокультурного відтворення, яке повинно забезпечити безперервне, невиснажливе і раціональне лісокористування. Визначено передумови екологічно збалансованого використання лісових ресурсів з правового, економічного і технологічного аспектів.

In article theoretical bases of the organization of conducting wood which would use provide continuous, inexhaustible and rational are considered. Certainly pre-conditions ecologically balanced the use of forest resources from legal, economic and social aspects.

Ключові слова: лісові ресурси, лісокористування, еколого-економічна ефективність, еколого-збалансоване природокористування.

Key words: wood resources, wood use, ekologo-economic efficiency, ekologo-balanced use of nature.

ВСТУП

Розширене відтворення лісів є основою забезпечення економіки країни в ресурсах деревного і недеревного походження. Важливою передумовою цього є визначення напрямів підвищення продуктивності лісових насаджень шляхом удосконалення лісокультурних та лісогосподарських заходів, поліпшення породного складу деревостанів, приведення їх у відповідність з типами лісу і регіональними особливостями лісовирощування. На думку ряду економістів [1; 4], лісове господарство в природокористуванні необхідно розглядати як частину великої і складної системи комплексного використання і відтворення біологічних ресурсів, яку необхідно вивчати і досліджувати всебічно і різносторонньо. На сьогоднішній день низькоефективна організація ведення лісового господарства призводить до зростання необґрунтованих витрат, відсутності інвестицій та зрештою до втрати перспектив розвитку не лише лісового господарства, а й деревообробної, меблевої та целюлозно-паперової галузей промисловості. Невивченість напрямів правового, фінансового, технологічного аспектів оптимального лісовідтворення і є актуальною проблемою для наукових досліджень.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Головною метою дослідження є передусім визначення відповідності між використанням лісоресурсного потенціалу лісових насаджень та їх розширеним відтворенням. Крім того, слід дослідити можливості збереження природних та заповідно-рекреаційних територій; організацію моніторингу земель лісогосподарського призначення з метою їх ефективного захисту та охорони; проведення екологічної сертифікації лісів та систем ведення лісового господарства; формування умов для інвестиційної привабливості лісового господарства з метою впровадження ресурсозберігаючих маловідходних і безвідходних технологій.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Безперервне зростання потреб різних галузей економіки України в різноманітних ресурсах і корисностях лісу вимагає подальшого ефективного їх відтворення. Головними передумовами цього є розширене відтворення лісових ресурсів, покращення їх породного складу, вікової структури, якості і територіального розміщення. Безумовно, науково обґрунтоване проведення лісокультурних заходів є запорукою підвищення ефективності використання земель лісового фонду, наближення лісових насаджень до оптимальної структури [5; 6]. Оптимальна структура лісу — це такий його стан, при якому сформовані можливості для найбільш повного задоволення потреб економіки в деревині,

недеревних ресурсах, соціальних та екологічних функціях лісових насаджень при мінімальних затратах на їх охорону, використання та відтворення.

Ліси та лісове господарство України мають певні особливості порівняно з іншими європейськими країнами [3]:

- відносно низький середній рівень лісистості території країни;
- зростання лісів у різних природних зонах (Полісся, Лісостеп, Степ, Українські Карпати та гірський Крим), що мають істотні відмінності щодо лісорослинних умов, методів ведення лісового господарства, використання лісових ресурсів та корисних властивостей лісу;
- переважно екологічне значення лісів та висока їх частка (до 50%) з обмеженим режимом використання;
- високий відсоток заповідних лісів (13,7%), який має стійку тенденцію до зростання;
- історично сформована ситуація з закріпленням лісів за численними постійними лісокористувачами (для ведення лісового господарства ліси надані в постійне користування підприємствам, установам і організаціям більш ніж п'ятдесяті міністерств і відомств);
- значна площа лісів зростає у зоні радіоактивного забруднення;

— половина лісів України є штучно створеними і потребують посиленого догляду.

Як вже відзначалося, розширене відтворення лісів є основою забезпечення економіки країни в ресурсах деревного і недеревного походження. Важливою передумовою цього є підвищення продуктивності лісових насаджень шляхом удосконалення лісокультурних та лісогосподарських заходів, поліпшення породного складу деревостанів, приведення їх у відповідність з типами лісу і регіональними особливостями лісовирощування. Особливо гостро це необхідно запроваджувати в малолісистих районах, де гостро відчувається дефіцит в деревині та інших корисностях лісу. В передових господарствах регіону Карпат і Полісся вже запроваджені ефективні форми та методи ведення лісокультурної діяльності, зокрема:

- своєчасне відновлення некритих лісом, освоєння неугідь та інших земель, що неефективно використовуються в сільському господарстві;
- підвищення ефективності використання осушених земель за рахунок внесення міндобрив, реконструкції низькоповнотних насаджень, поліпшення породного складу лісів тощо.

Методи створення і вирощування лісових насаджень в різних умовах місцезростання неоднакові. Кожний вид лісокультурних заходів виконується особливими способами з використанням різної техніки, супроводжується неоднако-

вими витратами лісогосподарського виробництва. Виходячи з цього, необхідна оптимізація технологічних процесів відновлення і вирощування лісових насаджень. В якості критерію оцінки ефективності їх відтворення виступає показник максимуму продукції лісовирощування при мінімальних затратах праці і коштів. При цьому на тривалий період, який визначається об'ємом господарства, повинно бути забезпечена економіка країни в різноманітних продуктах і корисностях лісу.

За рахунок природного відновлення лісу (використання підросту та природного відновлення на лісосіках) в певних умовах місцезростання лісові насадження можуть характеризуватися високою продуктивністю та біологічною стійкістю до зовнішніх негативних чинників. Цей метод лісовирощування надзвичайно ефективний в економічному аспекті і повинен застосовуватися якнайширше лісогосподарськими підприємствами при наявності відповідних належних умов.

В останні десятиріччя на Поліссі України ведеться інтенсивне лісове господарство класичного типу, яке базується на суцільно-лісосічній системі рубок і штучному лісовідновленні. Переваги цієї лісогосподарської системи в економічному відношенні незаперечні. В той же час, збільшення частки штучних насаджень основних лісоутворюючих порід веде до порушення механізму природної саморегуляції лісових біогеоценозів, збіднення їх генофонду, зниження, внаслідок кліматичних змін і посиленого антропогенного навантаження, стійкості деревостанів до негативних чинників зовнішнього середовища. Відновлення початкової продуктивності і стійкості лісонасаджень потребує максимально можливого використання природного поновлення лісів, у багатьох випадках — відмови від суцільно-лісосічних рубок.

Спроби запровадити несучільні рубки й використати природне поновлення найбільш розповсюдженої у Поліссі сосни звичайної для створення нового покоління лісу на дослідних лісосіках дали позитивні наслідки [2] у випадках, коли під наметом лісу була достатня кількість благонадійного підросту, застосовувалась природозберігаюча технологія лісорозробок, а в наступні роки — проводились спеціфічні заходи по формуванню молодяку із збереженого підросту.

Щодо штучного поновлення лісових насаджень, то передусім необхідно застосовувати передові методи і сучасні технології лісовирощування. Будь-які лісокультурні заходи можуть дати відповідний ефект при урахуванні певних лісорослинних умов та біологічних особливостей порід, що вирощуються. Слід відзначити, що вже попередніми поколіннями лісівників розроблені регіональні розрахунково-технологічні схеми лісовирощування, які відповідають визначеним типам лісу, економічним та технічним умовам. Науково обгрунтовані технології створення лісових насаджень забезпечують високу ефективність лісовирощування і дотримання їх, в першу чергу, передбачає, крім посадки, догляд за лісовими культурами, здійснення лісогосподарських рубок, забезпечення відповідної охорони, захисту та збереження.

Найбільш вагомими здобутками в створенні нових лісів за підсумками останніх років мають Луганське, Одеське, Волинське, Рівненське, Миколаївське, Запорізьке, Полтавське, Кіровоградське обласні управління та Республіканський комітет лісового і мисливського господарства АР Крим. Кожним з них висаджено дерев на площі від однієї до чотирьох тисяч гектарів. У той же час їх колеги в Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Чернівецькій, Харківській та Київській областях мають дещо скромніші показники, переважно через небажання місцевої влади передавати деградовані землі на баланс держлісгоспів. Це стримує лісорозведення. Тому земельне законодавство потребує удосконалення і, зокрема, спрощення процедури надання у постійне користування деградованих, а також малопродуктивних сільськогосподарських земель під заліснення.

Підприємства галузі мають все необхідне для збільшення площі лісів у наступних роках.

Для реалізації завдань з масштабного лісорозведення створена і розвивається відповідна виробнича база. На підприємствах лісового господарства функціонує більше 100 базисних розсадників, тепличні господарства, де вирощується щорічно понад 300 млн шт. стандартного садивного матеріалу, 16 тис.га постійних лісонасінневих ділянок і плантацій для отримання якісного лісового насіння.

За даними УААН в Україні понад 10 млн га рілля ще рекомендовано використати для створення луків, пасовищ та

Таблиця 1. Аналіз резерву земель, придатних до заліснення*

№№	Регіони	Всього	У тому числі	
			Еродовані землі с.-г. угідь	Неугіддя
1.	Карпатський	621,8	491,7	130,1
2.	Подільський	361,5	248,6	112,9
3.	Поліський	451,9	326,4	125,5
4.	Східний	358,8	260,1	98,7
5.	Донецький	716,0	378,6	337,4
6.	Придніпровський	636,8	473,1	163,7
7.	Центральний	258,1	162,6	95,5
8.	Південний	1091,1	662,2	428,9
Всього		4496,0	3003,3	1492,7

* Дані Держкомлісгоспу України 2008 р.

заліснення. Тому необхідно прискорити роботи з захисного лісорозведення, створити закінчені системи захисних насаджень вже в найближчі десятиріччя. На сьогоднішній день є організаційно-технічні можливості і певні передумови (за винятком фінансових) для збільшення площі лісів України на 4,5 млн га угідь (дані табл. 1). Реалізація вказаного дозволить розширити площі лісового фонду, підвищить лісистість території, покращить територіальне розміщення лісів та підвищить їх продуктивність.

Заплановані обсяги створення захисних насаджень збільшать лісистість агроландшафтів (а отже, і продуктивність), посилять їх ґрунтозахисні й водорегулюючі функції.

ВИСНОВКИ

Таким чином, з метою підвищення еколого-захисної та експлуатаційної функцій лісів, практичної цінності ведення екологічно-збалансованого лісокористування пропонується здійснити таку систему організаційно-технічних та законодавчих заходів:

- збільшення лісистості території, в тому числі в Карпатському регіоні, за рахунок підняття верхньої та зниження нижньої межі лісу приблизно на 150—200 м;
- обгрунтоване розміщення лісосічного фонду в територіальному плані, більш широке запровадження вибіркового систем господарювання та сучасних технологій заготівель;
- обмеження кількості лісозаготівельних підприємств, які не забезпечені фахівцями з лісозаготівельної справи;
- істотне покращення охорони лісових насаджень, особливо в лісах, підпорядкованих агропромислому комплексу та різноманітним спеціалізованим відомствам;
- усунення невизначеності власницького статусу лісових насаджень, не підпорядкованих Агенству;
- покращення ведення лісокультурної та лісогосподарської діяльності в лісах першої групи природно-заповідного фонду;
- ефективне фінансування лісогосподарської галузі, особливо щодо відтворення лісів та створення належної лісозаготівельної інфраструктури;
- вдосконалення методики визначення обсягів лісокористування з урахуванням конкретної екологічної ситуації та економічної доцільності певної лісосіки чи насадження.

Література:

1. Андерсон Д.М. Экология и наука об окружающей среде: биосфера, экосистемы, человек. — Л.: Гидрометеоиздат, 1985. — 165 с.
2. Бузун В.О., Приступа Г.К., Турко В.М. Досвід і уроки рубок із збереженням підросту // Лісовий журнал. — 1995. — № 2. — С. 16—18.
3. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С., Коваль Я.В. та ін. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України. — Київ: РВПС України НАНУ, 1999. — 716 с.
4. Комплексное лесохозяйственное районирование Украины и Молдавии / Под ред. С.А.Генсирюка. — Киев: Наукова думка, 1981. — 360 с.
5. Пастернак П.С., Киселевский Р.Г., Федец И.Ф., Медведев Л.А. Лесохозяйственное районирование Украинской ССР // Лесоводство и агролесомелиорация. — Киев: Урожай, 1980. — С. 3—16.
6. Олдак П.Г. Современное производство и окружающая среда. — Новосибирск: Наука, 1979. — 190 с.

Стаття надійшла до редакції 24.10.2011 р.